אלעזר גולדשטיין

דף מקורות (18) ויסקי שעבר עליו הפסח, האם מותר לקנות ויסקי בדיוטי פרי?

(ויקרא, תשפ"ג)

א. הרב צבי רייזמן, כשרות ויסקי שעבר עליו הפסח, משיעורי רץ כצבי (אתר עולמות)

תהליך יצור משקה ה'ויסקי' מורכב משלושה שלבים עיקריים:

• הלתָתָה – מַשְׁרים את השעורים במים למשך כמה ימים, ולאחר ההשריה שוטחים את הגרעינים הלחים עד לנביטתם. במהלך ההנבטה, גרעיני השעורה מצמיחים שורשים קטנים ומייצרים אנזימים [חומרים המזרזים תהליכים כימיים ביצורים חיים]. לאחר השלמת ההשריה, נקראים גרעינים אלו "לֶתֶת" (malt).

• התססה – גרעיני הלֶתֶת נטחנים, מערבבים אותם במים, ומרתיחים את הנוזל שנוצר בדוד נחושת בחום רב.

• זיקוק – כתוצאה מההרתחה, מתאדה האלכוהול, ואֵידי האלכוהול נלכדים ומקוררים בצינורות מפותלים, ושבים להיות נוזל שנפחו קטן, אך אחוז האלכוהול שבו גבוה במיוחד.

• התיישנות – לאחר הזיקוק, שוהה הנוזל בחביות עץ אלון [על פי רוב], לפרק זמן ארוך, העשוי להתמשך לעיתים יותר מעשר שנים.

....

רבים קונים משקאות ויסקי בחנות ה'דיוטי פרי – ג'יימס ריצ'רדסון', במתחם בנמל התעופה בן גוריון בישראל, הנמצאת בבעלות של יהודים. למרבה הצער, החנות פתוחה גם בימי חג הפסח, וכל מוצרי החמץ למיניהם נמכרים בה ללא כל הגבלה בריש גלי...

...

יג. בשעת עריכת השיעור [כסלו תשע"ג] ערכתי בירור מקיף בנושא מכירת החמץ בחנות הדיוטי פרי בנתב"ג, עם הרב יוחנן חיות, רבה של חברת התעופה 'אל על'.

הרב חיות ציין כי מוצרי החמץ הפטורים ממכס הנמכרים במטוסי 'אל על' בשעת הטיסה, נמכרים בבית דינו של הגר"ש ואזנר, והמחסנים בהם מאוחסנים מוצרים אלו, סגורים עד מוצאי יו"ט שני של גלויות.

לעומת זאת, בעליה של החנות הגדולה של ה'דיוטי פרי – ג'יימס ריצ'רדסון', אמנם עורכים מכירת חמץ במשרד רבנות העיר לוד, אולם כל מוצרי החמץ, ובכללם משקאות הוויסקי והוודקה נותרים על מקומם לאורך כל ימי חג הפסח ונמכרים ללא הפרעה לכל דורש [מסתבר איפוא, כי דברי הרב עמאר [לעיל אות יא] שבעלי חנות ה'דיוטי פרי' מיאנו למכור את החמץ, ובשל כך מכר הרב עמאר את החמר עבורם מדין "זכין לאדם", היו נכונים לשעת כתיבתם, בחודש ניסן תשס"ז, אך כיום המצב שונה].

לאור מצב זה, טען הרב חיות בנחרצות, כי הגר"ש ואזנר הורה לו באופן אישי, שאין כל תוקף למכירת החמץ הנעשית בחנות ה'דיוטי פרי', וכל החמץ הנמכר בחנות לאחר הפסח, אסור בהנאה, ולכן אסור לקנות בחנות זו משקאות חריפים כל ימות השנה, מחשש ששהו במחסני החנות בימי הפסח. הרב חיות הוסיף כי פעם אחת, נקנו בחנות ה'דיוטי פרי' שמונה בקבוקי משקאות חריפים יקרי ערך בחודש תמוז לכבוד שמחת חתונה, וכשנודע לקונה שיש חשש איסור בשתיית המשקאות, הוא התלווה אל הרב חיות לשאול את הגר"ש ואזנר והגרמי"ל לנדא, רב העיר בני ברק, מה דינם של הבקבוקים. ושניהם הורו כאחד, שיש לשפוך את הבקבוקים, ואין מקום להתירם מחמת "הפסד מרובה".

ב. משנה מסכת פסחים פרק ג משנה א

אלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי וזומן של צבעים ועמילן של טבחים וקולן של סופרים רבי אליעזר אומר אף תכשיטי נשים זה הכלל כל שהוא ממין דגן הרי זה עובר בפסח הרי אלו באזהרה ואין בהן משום כרת:

ג. שולחן ערוך אורח חיים תמב א

תערובת חמץ עוברים עליו משום בל יראה (שמות יג, ז) ובל ימצא (שמות יב, יט) כגון המורייס וכותח הבבלי ושכר המדי וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים. אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה, מותר לקיימו בפסח...

ד. ערוך השולחן אורח חיים סימן תמב סעיף יב - יג

ולענין בל יראה בתערובת כתב הרמב"ם בפ"ד דין ח' תערובת חמץ עוברין עליה משום בל יראה בל ימצא וכו' עכ"ל ופי' המגיד משנה דמסתמא כוותו כשיש בו כזית בכדי אכילת פרס... והסכימו לזה רבינו הב"י בספרו כסף משנה וכל הפוסקים... וכן הוא דעת רש"י רפ"ג שיש בתערובת בל יראה אבל ר"ת כתב שם בתוס' דליכא בל יראה דהא אי לאו קרא דכל מחמצת לא הוה ידענו גם איסור אכילה וא"כ מנ"ל בל יראה...

ה. רא״ש פסחים פ״ג סימן א
ושכר של שעורים ושל חיטים שעושים באשכנז ובצרפת, היה אומר רבינו תם דאסור להשהותו בפסח. דדוקא בשכר המדי הוא דשרו, דעיקרו עשוי מתמרים או מדברים אחרים, ולא היו נותנים בו אלא מעט שעורים להחמיצו, כדמשמע בגמרא דרמו ביה שערי. אבל שכר שלנו שעיקרו משעורים, לא...

ו. טור אורח חיים סימן תמב
ודווקא שאין בתערובות טעם חמץ, כגון כל אלו שאין נותנים אותו בו אלא לקיוהא [חמיצות] בעלמא. אבל אם יש בו טעם חמץ, מחייבים עליו דטעם כעיקר דאורייתא. ומיירי נמי שאין בהם כזית בכדי אכילת פרס. אבל אם יש בו כזית בכדי אכילת פרס, חייבים עליה. וע״כ השכר שעושין באשכנז מחיטים ושעורים חייבים לבערו.

ז. שולחן ערוך אורח חיים תמב ה
שכר שעושים מחטים ושעורים חייבים לבערו. וכן אם העמיד גבינות בחלא משכר שעורים או חטים, חייב לבערם.

ח. שו״ת הריב״ש סימן רנה
עוד שאלת אותן המים שקורין אייגוא״ה ארדינט״י שעושין אומנים עובדי ככבים לרפואה מעקרים ידועים ובתערובת יין נסך אם מותרים בהנאה דרך רפואה שלא במקום סכנה. דאין עצמות היין בהן אלא הזיעה שלו העוברת דרך הסמפונות ואותו היין שהיה אדום בתכלית נשתנה ויהי למים והלך טעמו ריחו וממשו.
תשובה כל איסורי ע״ג אפי׳ נשרפו והיו אפר אפרן אסור. כדאמרינן בשלהי מסכת תמורה (לד) כל הנשרפין אפרן מותר חוץ מעצי אשרה, דאסורי ע״ג כיון דכתיב בה ולא ידבק בידך מאומה מן החרם אין ליהנות כלל אפי׳ באפרה. וכן נמי במסכת ע״ג (מ״ג :), דתנן התם ר׳ יוסי אומר שוחק וזורה לרוח או מטיל לים, אמרו לו אף הוא נעשה זבל וכתיב ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, ומשמע בגמרא דאפי׳ לאחר שרפה אסרי רבנן לזורקה במקום שמגדל צמחים, דאמרינן התם /ע״ז/ (מ״ד) אמר להן ר׳ יוסי והלא כבר נאמר ויכרות אסא את מפלצתה וידק וישרוף בנחל קדרון, אמרו לו משם ראיה, נחל קדרון אינו מגדל צמחין, ויין נסך שנתנסך ודאי לע״ג הרי הוא בכלל אסור שהרי תקרובת ע״ג הוא.

ט. שו״ת חכם צבי סימן כ
לענין איסור חמץ, הדבר ברור שמשקה היוצא ממנו, בין על ידי בישול בין על ידי סחיטה פרי הוא כמותו, דומיא דשרצים, דאמרינן בהו הטמאים לאסור צירן ורוטבן, וסתם ציר ע״י כיבוש ומליחה, ורוטב ע״י בישול הוא, ומסתמא ע״י סחיטה, לא גרע מעל ידי כיבוש ומליחה. וכיון שזכינו שהמשקה הנעשה מחמץ הרי הוא כמוהו, ולא שייך ביה זיעה כלל. ממילא המאלי״ץ שהיין שרף נעשה ממנו, הוא אסור דבר תורה, בין שיהיה סחיטת החמץ או מי בישולו. וכבר לימדנו הריב״ש בתשובה רנ״ה, שהיי״ש הלז דינו כיין שנעשה ממנו, שכל זיעה העולה מן החמין דינה כחמין עצמן

י. פני יהושע אורח חיים, יג
בענין ישראל ששכח למכור יי״ש שלו לגויים קודם פסח, ועבר עליו הפסח וההיזק רב גדול מאד. יען שהתורה חסה על ממונם ישראל, נ״ל להתיר בנידון זה ביי״ש אשר כבר הוכחתי דאינו אלא חמץ דרבנן, ויסדתי על זה תשובה גדולה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, שם הוכחתי בראיות ברורות כיון דאיסור יין שרף למדנו מתשובת הריב״ש ז״ל שכתב דיין שרף יען כי הוא זיעה היוצא על ידי חמין, וקיימא לן דזיעה היוצא על ידי חמין מקרי משקה, אם כן הוי משקה, כך הוא תורף דבריו. ואני הוכחתי מתלמוד ערוך דפרק כל שעה דאפילו אם הוא משקה ממש היוצא מחמץ, קיימא לן דמדאורייתא אין איסור אלא משקה היוצא מן זיתים וענבים, אבל משאר דברים הוי המשקה שלא כדרך הנאתן, וכל איסורים אין לאסור אלא כדרך הנאתן. ואם כן כיון שהוא רק מדרבנן לא קנסינן ליה, כמו שכתב הריב״ש גבי חמץ נוקשה...

יא. משכנות יעקב יו״ד סימן לד
הנה מדברי הריב״ש בתשובה סי׳ רנ״ה גבי יי״ש הנעשה מסתם יין משמע דאין איסור בזה, רק בסתם יין דקיימא לן דאף אם שרפו אפרו אסור כאיסורי עכו״ם, והא נמי לא גרע. אבל באיסורי אכילה דאפרן מותר, כמבואר בשו״ע גבי שרץ שרוף. יש לומר דיי״ש נמי שרי, דכיון שזה נעשה מהעשן העולה, ועיקרו מן העשן, הרי הוא כמו אפר נשרף, ובפרט שנשתנה ויהיה למים. ואין כאן לא טעם האיסור, ולא ריחו וממשו, ולא ריחו וממשו, ופנים חדשות באו לכאן.. ואין כאן לא טעם האיסור, ולא ריחו וממשו, ופנים חדשות באו לכאן... ועל פי דברים האלה יש מקום גדול וידים מוכיחות לדעת קצת מהאחרונים שהקילו בכמה דברים לענין זיעה היוצא ע״י האור, כגון יי״ש הנעשה מאיסור חדש, או קמח מתולע, וחשבוהו לזיעה בעלמא, עכ״פ להוציא מידי איסור דאורייתא, ויש להם על מה שיסמוכו מדברי הריב״ש. ונפקא מיניה טובא גם כן לענין חמץ בפסח וי״ש הנעשה קודם הפסח, דהוי זמן היתר, וקיימא לן חרכו קודם זמנו מותר בהנאה לאחר זמנו. ואם כן לפי הנראה בדברי הריב״ש דהוי כאפר וכשרוף, היה מקום להתירו בהנאה לאחר זמנו. ועכ״פ יש לצדד זה לסניף

לענין מי ששכח למכור יי״ש קודם הפסח ועבר עליו הפסח, להתירו בהנאה אחר הפסח. כיון דעיקר איסור חמץ שעבר עליו הפסח חומרא דרבנן, יש צד לסמוך על המקילים בזה. וכבר כתבו קצת האחרונים להקל בזה, הלא מבואר בכמה שו״ת רק שהרבה גדולי האחרונים השיגו עליהם, אכן לפי מה שכתבנו הדברים מוכרעים, ויש מקום לסמוך על המקילים, בפרט במקום הפסד מרובה כי התורה חסה על ממונם.

יב. שערי תשובה סימן תמב ס״ק [ג]
[ג] וכל כיוצא. עבה״ט ועיין בשו״ת ח״צ סי׳ כ׳ שכתב שיי״ש הנעשה ממאלץ אסור ד״ת דאף שנשתנה טעם המאלץ מ״מ כיון שעיקרו של המאלץ לעשות היי״ש והו״ל כפירות עפוצים מאוד שאין ראוים לאכילה כשהם חיים ונאכלין ע״י בישול במים או עם דבש וצוקר דאף שנשתנה טעם ע״י בישול וטיגון במלתייהו קיימי כו׳ ע״ש ובפ״י בק״א לקידושין בענין חדש שהאריך בזה ובשו״ת שב יעקב חלק י׳ סי׳ מא ועיין בשו״ת בית אפרים סי׳ מט תשובה אחת להגאון מוה׳ יושע ז״ל בעהמ״ח מג״ש שכתב להחזיק במעוז היתר דיי״ש מחמת זיעה בעלמא ובספר באר יעקב שהאריך לישא וליתן עם חביריו הגאונים נ״ל ועיין בשו״ת נ״ב מ״ת סי׳ סד שנראה מדבריו שלא רצה לתקוע עצמו לדבר הלכה להתיר מחמת טעם זה ואפילו בצירוף היתר הביטול ועיין בשו״ת בית אפרים מ״ש בשם הגאון בעהמ״ח פ״י שצידד להתיר במכירת מאלץ דמאלץ הוא חמץ נוקשי ע״ש וא״כ מה דמשמע מראש דברי הח״צ דעובר בב״י וגם דאסור מה״ת אינו מוכרח לדעת כמה פוסקים דנוקשה מדרבנן ומ״מ שם ביארתי שהכל לפי הענין אם נתקלקל הרבה עד שאין ראוי לאכילה כלל אם לא ע״ש וא״כ י״ל דהח״צ מיירי במאלץ שנשתנה טעמו אלא דמ״מ עדיין ראוי לאכילה קצת אחר שיטחנו אותו אך ממה שמדמה ליה לפירות עפוצים לא משמע הכי וצ״ע:

יג. ערוך השולחן אורח חיים תמב, כ
... וכן יי״ש שעושין מדגן הוי חמץ גמור וחייבין עליו כרת וכן הסכימו כל הגאונים ומי שרוצה לומר דזיעה בעלמא הוא הוא טעות גדול שהרי גוף התבואה נמחה לתוכו ולא נשאר רק הפסולת ואפילו יי״ש שעושים מתפוחי אדמה וגם חלק מדגן יש בזה מהדגן כזית בכדי אכילת פרס וחייבין כרת לרוב הפוסקים ועוד דעיקר המעמיד הוא המאל״ץ של שעורים שהוא חמץ גמור:

יד. משנה ברורה תמב, ס״ק ד
(ד) וכל כיוצא באלו וכו׳ - כגון חומץ האדומי ושארי דברים דקחשיב במשנה (דף מ״ג) שיש בהם תערובות חמץ. ויין שרף הנעשה מחמשה מיני דגן הסכימו האחרונים דהוי חמץ גמור וגרע מתערובות חמץ ועיין בח״י ובמקו״ח דה״ה אם נעשה משמרי שכר ועיין בפמ״ג:

טו. פניני הלכה כשרות, לז, ט הערה 9
ניתן להפיק אלכוהול ממאכלים שיש בהם סוכר על ידי הפיכת המאכלים לנוזלים (כדוגמת מיץ ענבים), והתססתם על ידי שמרים (פטריות שמר) שהופכים את הסוכר שבהם לאלכוהול (אתנול). על ידי חימום הנוזלים ואידוי האלכוהול ניתן לזקק את האלכוהול ולבודד אותו מהנוזלים שהיה מעורב בהם.
למעשה, אף שטעמו וריחו של האלכוהול שונה לגמרי מהנוזלים שמהם זוקק, להלכה מוסכם שדין האלכוהול כדין המאכל שממנו הופק. לפיכך, אלכוהול שזוקק מיין גויים ועשו ממנו משקה כברנדי, אסור בשתייה (שו״ת ריב״ש רנה). ואלכוהול שהופק מדגנים של חמץ כדוגמת וויסקי ובירה, נחשב חמץ מהתורה.[9]...

---
9. יש אומרים שרק אלכוהול מיין גויים שאסור בהנאה אסור כדין היין, אבל אלכוהול שהופק מאיסור אחר אינו אסור מהתורה, ואם הופק מאיסור דרבנן – מותר. לכן אם טעו ולא מכרו וויסקי לפני פסח, בדיעבד מותר לשתות אותו לאחר פסח. וכן אלכוהול שהופק מחלב נוכרים כשר לאכילה (פני יהושע או״ח סו״ס יג, בית אפרים או״ח מח). אולם לדעת רוב הפוסקים, וכן נפסק להלכה, דין האלכוהול כדין המשקה שממנו הופק, ולכן וויסקי נחשב חמץ מהתורה, וממילא אסור אחר הפסח מדרבנן. ואלכוהול שהופק מחלב נוכרים אסור כדין חלב נוכרים (משאת בנימין נח, שער אפרים ד, מ״ב תמב, ד; מנח״י ז, נט).

טז. הרב צבי רייזמן, כשרות ויסקי שעבר עליו הפסח, משיעורי רץ כצבי (אתר עולמות)
סוף דבר: לדעת הגר״ש ואזנר והגמי״ל לנדא, אין לקנות משקאות וויסקי בחנות ה׳דיוטי פרי – ג׳יימס ריצ׳רדסון׳, הנמצאת במתחם נמל התעופה בן גוריון בישראל, מכיון שבחנות זו נמכרים מוצרי החמץ למיניהם גם בימי הפסח בריש גלי, ובכך מגלים בעלי החנות שלא היתה להם כל כוונה אמיתית למכור את החמץ. ומאחר ואין תוקף למכירה, החמץ נאסר בהנאה לאחר הפסח.

אולם לדעת הגר״ש עמאר [ולדבריו הגר״ע יוסף הסכים עמו], יש תוקף למכירת החמץ גם במקום שהחמץ נמכר לנכרי קודם הפסח, וממשיכים למכור בו חמץ בימי החג. ולפי דבריו, משקאות חריפים שיש בהם חמץ שנקנו ב׳דיוטי פרי׳ מותרים לאחר הפסח [ומשמע מדבריו כי היתר זו הוא רק בדיעבד ולא לכתחילה].

וכמו כן נתבאר על פי דברי הגרש״ז אויערבך ״שכל בר דעת יודע ומבין שחתימתו על שטר מחייבתו״, ולכן אפילו אם לאחר מכירת החמץ לנכרי, המוכר ממשיך למכור חמץ בחנותו, נראה שגם מעשה זה אינו יכול לבטל את חתימת ידי המוכר את חמצו לנכרי, והמכירה תקֵפה.

ברם אפילו אם נאמר שאין כל תוקף למכירת החמץ בחנות ה׳דיוטי פרי׳, לפי המבואר לעיל [ענף א] שנחלקו הפוסקים אם משקה הויסקי שהוא זיעה המופקת מחמץ, אסור בהנאה לאחר הפסח, או לא. הויסקי מותר בדיעבד בהנאה מדין ״ספק דרבנן לקולא״, ונחלקו האחרונים האם מותר גם בשתיה, או לא.

ועוד נתבאר כי יש פוסקים המתירים להסתמך על דין ״ספיקא דרבנן לקולא״ אפילו לכתחילה באיסור דרבנן, כי ״מעיקרא חכמים לא אסרו במקום ספק״. ולפי דבריהם מותר לקנות ויסקי שבעליו לא מכרוהו בכוונה תחילה בפסח, גם לכתחילה.

והרב בן ציון נשר הוסיף סניף להיתר, מדברי המשנה הלכות [לעיל אות ח] שלא קנסו ״מומר״ לאסור את חמצו לאחר הפסח, ולפי זה, בעלי חנות ה׳דיוטי פרי׳ הממאנים להפסיק את ממכר החמץ בחנותם בפסח, הם ״מומר״ שחמצו לא נאסר בהנאה לאחר הפסח, ולכן ״אף שקשה להתיר לכתחילה, מכל מקום המתיר אין מזניחין אותו, כי יש לו על מי לסמוך״.